

УДК 327(477) «1991/2015»
DOI 10.32782/2307-7778/2023.1.6

Степан ПРИЙДУН

кандидат історичних наук, асистент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2,
м. Тернопіль, Україна, 46027 (pryidun@tnpu.edu.ua)

Stepan PRYIDUN

PhD (History), lecturer of the Department of the World History and Religious Study of Ternopil Volodymyr Hnatiuk
National Pedagogical University, M. Kryvonosa Str. 2, Ternopil, Ukraine, 46027 (pryidun@tnpu.edu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1047-312X>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ (1995–2004 РР.)

Анотація. *Мета статті* – визначити значення та місце ЄС в зовнішній політиці України в контексті реалізації стратегії набуття суб'єктності в міжнародних відносинах. **Методологічну основу** роботи складають принципи об'єктивності та історизму і загальнонаукові, спеціально-історичні методи дослідження, а також системний, міждисциплінарний і плюралістичний підходи до вивчення зовнішньої політики України. **Наукова новизна** полягає у комплексному дослідженні значення ЄС для міжнародної суб'єктивізації України. Виокремлено основні тенденції та суперечності реалізації стратегії євроінтеграції України, а також проаналізовано геополітичний вимір відносин України та ЄС.

Висновки. ЄС як найвпливовішому інтеграційному об'єднанню відводилась ключова роль у зовнішньополітичному курсі України, яка розпочала процес міжнародного утвердження суб'єктності. Проголошення амбітної мети – досягнення членства України в ЄС синхронізувалось у часі з переформуванням самої унії, яка завершувала імплементацію Маастрихтського договору та здійснювала підготовку до подальшого розширення. Серйозним викликом для поглиблення співпраці між Україною та ЄС стало формування неорадянського режиму Л. Кучми, який намагався лавірувати між євроінтеграцією та «стратегічним партнерством» з РФ. Наслідком цього стала політична криза всередині країни та поразка багатовекторної моделі зовнішньої політики.

Ключові слова: Україна, ЄС, зовнішня політика, євроінтеграція, міжнародні відносини.

THE EUROPEAN UNION IN UKRAINE'S FOREIGN POLICY (1995–2004)

Abstract. *The purpose of the article is to determine the significance and place of the European Union in the foreign policy of Ukraine in the context of the implementation of the strategy of acquiring subjectivity in international relations. The methodological basis of the work is the principles of objectivity and historicism and general scientific, special-historical research methods, as well as systemic, interdisciplinary and pluralistic approaches to the study of Ukraine's foreign policy. The scientific novelty lies in a comprehensive study of the significance of the European Union for the international subjectivization of Ukraine. The main trends and contradictions in the implementation of Ukraine's European integration strategy are highlighted, as well as the geopolitical dimension of Ukraine-EU relations is analyzed. Conclusions.* The European Union, as the most influential integration association, was given a key role in Ukraine's foreign policy, which began the process of international affirmation of subjectivity. The proclamation of the ambitious goal of achieving Ukraine's membership in the EU was synchronized with the reformatting of the Union itself, which was completing the implementation of the Maastricht Treaty and preparing for further enlargement. A serious challenge to deepening cooperation between Ukraine and the EU was the formation of the neo-Soviet regime of Leonid Kuchma, which tried to maneuver between European integration and the "strategic partnership" with Russia. The result was a political crisis inside the country and the defeat of the multi-vector model of foreign policy.

Key words: Ukraine, European Union, foreign policy, European integration, international relations.

Постановка проблеми. Імплементація положень Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС) стало важливим здобутком української дипломатії

та започаткувала якісно новий етап у відносинах Україна–ЄС. Однак складність геополітичного становища України, російська агресія та глибока криза сучасної системи міжнародних відносин значно ускладнюють подальший процес зближення України та ЄС. Посилення фрагментації всередині ЄС, послаблення геополітичного впливу США та істотне зміцнення РФ на міжнародній арені – це основні риси, які характеризують трансформацію сучасної моделі світового устрою від монополярності – до поліцентричності. У цих умовах дуже важливо унеможливити імітацію курсу на набуття повноправного членства України в ЄС та уникнути «вербальної» інтеграції, коли реальні практичні заходи у внутрішній і зовнішній політиці зовсім суперечать євроінтеграційним прагненням, які закріплені Конституцією України. Це актуалізує дослідження і переосмислення значення ЄС у зовнішній політиці України за президентства Л. Кучми, який першим заявив про прагнення Києва стати повноправним членом ЄС. Однак, окрім переформатування самої унії, серйозною перешкодою до реального зближення України та ЄС на цьому етапі стала саме імітація євроінтеграційного курсу. Наслідком такої багатовекторності стала міжнародна ізоляція України наприкінці другої каденції Л. Кучми на посаді Президента України.

Аналіз останніх досліджень. Традиційно проблематика зовнішньої політики України та її відносини з ЄС є досить популярними в українській історіографії. Однак характерною рисою більшості публікацій на євроінтеграційну тематику є недостатнє висвітлення геополітичного виміру відносин України та ЄС, адже питання набуття Україною членства в ЄС не зводиться лише до відповідності копенгагенським критеріям, оскільки означає серйозну зміну рівноваги в геополітичному трикутнику США–ЄС–РФ. У дослідженні ми використовували праці Ю. Войтенка (Voitenko Yu., 2013), Ю. Щербака (Shcherbak Yu., 2003), С. Віднянського (Vidnianskyi S., 2009), Г. Перепелиці (Perepelytsia H., 2012). Свій внесок у дослідження окресленої проблеми здійснив і автор статті. У дисертаційному дослідженні С. Прийдун проаналізував особливості відносин України та ЄС в умовах трансформації постбіполярної системи міжнародних відносин (Pryidun S., 2019).

Джерельну базу дослідження становлять нормативно-правові документи України та ЄС, а також матеріали Відділу державного архіву Міністерства закордонних справ України.

Виклад основного матеріалу. Угода про партнерство і співробітництво України (далі – УПС) і ЄС (1994 р.) заклала основу двосторонніх відносин та сприяла активізації політичного діалогу. Проте імплементація торгівельних положень УПС розпочалася ще до завершення процедури ратифікації на основі Тимчасової угоди про торгівельне співробітництво, підписаної 1 червня 1995 р. Вона визначала основні принципи торгівельних відносин між Україною і ЄС (Official Journal of the European Union). Саме цей документ став першим у двосторонніх відносинах Україна–ЄС, який заклав правові основи гармонізації українського законодавства з правом ЄС, зокрема у сфері конкуренції та захисту прав на інтелектуальну власність (Muraviov V., Mushak N., с. 12–13). Підписанню цієї угоди передували дискусії в контексті першого засідання Спільного комітету Україна–ЄС, яке відбулось 24 березня поточного року.

Активізації відносин з ЄС також сприяло відкриття у Брюсселі представництва України при ЄС у липні 1995 р. З середини 1990-х рр. регулярними стали зустрічі з «трійкою» ЄС, відбувалися засідання ради співробітництва (Voitenko Yu., с. 484).

Одночасно із налагодженням відносин з ЄС, українська дипломатія намагалася забезпечити подальшу суб'єктивізацію України в міжнародних відносинах шляхом її інтеграції до ключових загальноєвропейських структур, зокрема Ради Європи (далі – РЕ). Заявку на вступ подано 14 липня 1992 р. Зазначимо, що саме РЕ і ОБСЄ стали для нових незалежних держав важливим джерелом стандартів та інформації для довшнього процесу до ЄС. Крім того, західноєвропейські держави використовували залучення східноєвропейських держав до цих

структур як певний стимул для подальшої активізації відносин. Після виконання усіх вимог 26 вересня 1995 р. відбулося обговорення заяви України про вступ до РЄ, яке тривало 2 год. За результатами голосування, лише одна країна утрималася, а решта висловилися за прийом України до РЄ. 9 листопада 1995 р. Україна стала повноправним членом РЄ (Liashenko O., с. 84).

Початок 1996 р. ознаменувався офіційним підтвердженням Президента України Л. Кучми рішення про реалізацію заходів з метою набуття членства в ЄС. Така позиція зумовлювалася необхідністю активного залучення Києва в загальноєвропейський процес та зміцнення міжнародних позицій України. Адже 3 квітня 1995 р. єврокомісія ухвалила «Білу книгу», яка визначала передумови та правила для держав Східної Європи, що прагнуть стати членами ЄС. За словами єврокомісара з питань зовнішніх відносин та європейської політики сусідства Ганса ван ден Брука, країна, яка претендує на переговори щодо членства в ЄС, повинна втілити більшу частину заходів, передбачених цією «книгою», що стосувалася Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини, Болгарії і Румунії, тобто тих держав, які вже уклали відповідні договори з ЄС (VDA MZS, ф. 1., оп. 5, спр. 110/78, арк 47).

Усвідомлюючи серйозну відмінність у динаміці розвитку відносин з ЄС між державами Центрально-Східної Європи і України та з метою забезпечення подальшої участі нашої держави у регіональних європейських об'єднаннях, 30 червня 1995 р. міністр закордонних справ Г. Удовенко звернувся до очільників зовнішньополітичних відомств держав-членів Центральноєвропейської ініціативи (далі – ЦЄІ) щодо підтримки набуття членства в цій організації. Варто зазначити, що таку ініціативу України підтримали Австрія, Словаччина, Чехія та Хорватія, тоді як Угорщина і Словенія зайняли досить стриману позицію щодо перспективи подальшого розширення ЦЄІ (VDA MZS, ф. 1., оп. 5, спр. 110/78, арк 47). Така ситуація пояснювалася тим, що залучення України до розширення розглядалася кандидатами на вступ до ЄС як загроза швидким темпам євроінтеграції. Експерти зазначають, що певною мірою цим країнам вигідне збереження іміджу України як антитези до розширення: саме штучно негативне реноме Києва дозволяє краще виглядати досягненням цих країн на шляху до інтеграції з ЄС, зокрема у західноєвропейській громадській та політичній свідомості (VDA MZS, ф. 1., оп. 4, спр. 10091, арк 124). І хоча Україні таки вдалося 31 травня 1996 р. стати повноправним членом ЦЄІ, згадана мотивація західних сусідів простежується на подальших етапах реалізації європейсько-атлантичного вектора зовнішньої політики України.

В умовах становлення постбіполярної системи міжнародних відносин та для уникнення конфронтації з РФ, ЄС зайняв досить обережну позицію стосовно євроінтеграційних прагнень України. У цьому контексті певними заохоченнями такого курсу стали заява про визнання ЄС української економіки перехідною (червень 1996 р.) та ухвалення Радою Міністрів ЄС плану дій щодо України (грудень 1996 р.). Цей документ передбачав підтримку України з боку ЄС у шести сферах (економічні реформи, трансформація українського суспільства, інтеграція України до архітектури європейської безпеки, підтримка регіонального співробітництва, ратифікація та імплементація УПС, реформування енергетичного сектору). Виокремлені пріоритетні сфери для реформування України не були звичайними деклараціями, оскільки Брюссель пропонував реальний інструментарій їх реалізації, зокрема, в рамках виконання програми TACIS на період 1996–1999 р. нашій державі виділялося 538 млн єкю (Madison V. V., Shakhov V. A., с. 140).

Стратегічний курс на членство в ЄС підтверджено на першому саміті Україна–ЄС, що проходив 5 вересня 1997 р. у Києві. Учасники підтвердили необхідність завершення процедури ратифікації УПС, шляхи подолання наслідків аварії на ЧАЕС та актуальні питання двостороннього співробітництва. Реальним практичним заходом з боку України після цього саміту стало одностороннє введення Україною безвізового режиму для власників дипломатичних паспортів країн-членів ЄС.

Набуття чинності УПС 1 березня 1998 р. передбачало дію інституційного механізму двостороннього співробітництва Україна–ЄС, який мав забезпечити імплементацію усіх положень угоди. Основою цього механізму стали Рада з питань співробітництва між Україною і ЄС, Комітет з питань співробітництва між Україною і ЄС та Комітет з парламентського співробітництва.

Важлива роль у подальшій активізації відносин Україна–ЄС належить першому засіданню Ради з питань співробітництва між Україною і ЄС в рамках УПС, яке відбулося 8–9 червня 1998 р. Саме тоді прем'єр-міністр В. Пустовойтенко заявив про прагнення України набути асоційованого членства в ЄС. 11 червня 1998 р. українська сторона зважилася на справді революційний крок – Президент Л. Кучма Указом затвердив «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу». Цей документ був дорожньою картою та відзначався амбітністю, набуття Україною повноправного членства визначалося стратегічною метою, а статус асоційованого членства – ключовим зовнішньополітичним пріоритетом держави в середньотерміновому вимірі (Ukaz Prezydenta Ukrainy). Стратегія визначала 9 основних напрямків інтеграційного процесу та визначала інституційне забезпечення співпраці з ЄС, а також сфери внутрішнього забезпечення інтеграції України до ЄС (Spilna stratehiia).

Ця стратегія значно посилила європейсько-атлантичний вектор та водночас започаткувала декларативну трансформацію зовнішньої політики України. Проте такий форсований курс на зближення України з ЄС залишався декларацією, а не реальним наміром інтегрувати Україну до ЄС. Адже саме 1997–1998 рр. можна вважати апогеєм реалізації іншої зовнішньополітичної концепції – політики багатовекторності, яка декларувала європейські прагнення України, проте на практиці передбачала взаємовиключну мету – зближення з інтеграційними проектами Москви на пострадянському просторі. Крім цього, ухвалення стратегії інтеграції України до ЄС та оголошення останнього стратегічним партнером, стало важливим передвиборчим заходом Л. Кучми напередодні чергових президентських виборів 1999 р. Загострення внутрішньополітичного становища в Україні, зумовленого формуванням олігархічної моделі управління державою шляхом непрозорої приватизації та зосередження Л. Кучмою усієї повноти влади, курс на зближення з ЄС ставав важливим чинником забезпечення легітимності політичного режиму. Такий стан речей суперечив основним принципам ЄС, що завершував імплементацію Маастрихтського договору та готувався до найбільшого за свою історію розширення.

Варто зазначити, що після чергового розширення ЄС у 1995 р. (приєднання Австрії, Фінляндії і Швеції) Німеччина ініціювала дискусію щодо поділу влади всередині унії. ФРН закликала малі країни ЄС бути готовими до «пожертви частиною власного нейтралітету» заради стабільності Союзу. Така позиція зумовлювалася побоюваннями Німеччини і Франції, що збільшення членів ЄС порушить баланс влади не на користь великих держав-засновників унії. Серйозною причиною таких побоювань стала перспектива найбільшого в історії розширення ЄС внаслідок приєднання колишніх соціалістичних держав Центрально-Східної Європи (VDA MZS, ф. 1., оп. 5, спр. 110/78, арк 47).

Для пострадянських держав, які перебувають у процесі розбудови демократичних інститутів чи імітують його, характерними є різниця між декларованими принципами та практичними. Україна періоду Л. Кучми є яскравим тому підтвердженням. Намагання Києва відігравати роль «моста» між Заходом і Сходом унеможлиблювалося складними внутрішньополітичними процесами, зіткнулося з активною протидією РФ і не знайшло підтримки Заходу (Pryidun S., с. 195).

Підсумуємо, що концепція багатовекторності сприяла певним тактичним перемогам України на західному напрямку, зокрема прийняття ЄС під час саміту у Відні (грудень 1998 р.) рішення про розробку у 1999 р. спільної стратегії ЄС щодо України. Основними напрямками роботи МЗС та закордонних установ України у стосунках з ЄС визначено максимально можливе

врахування у спільній стратегії ЄС національних інтересів України, саме тому передбачалася розробка галузевих концепцій стратегії (VDA MZS, ф. 1., оп. 4, спр. 10091, арк. 44–45). За підсумками роботи саміту, відносини Україна–ЄС визначено як унікальне стратегічне партнерство. Важливими здобутками стали готовність ЄС підтримати вступ України до СОТ та розпочати переговори щодо заснування зони вільної торгівлі. Крім того, ЄС підтримав український варіант транзиту каспійської нафти до Західної Європи.

Для збільшення ефективності діяльності українських дипломатичних установ у країнах-членах ЄС 18 травня 1999 р. у Брюсселі відбулася нарада послів України в країнах-членах ЄС з питань інтеграції України до ЄС. Основним меседжем цієї наради стала необхідність залучення всіх складових елементів ЗМІ, громадських організації до формування суспільно-громадської та політичної думки країни перебування щодо інтеграції України до ЄС. Головна мета – формування якнайширшої платформи для підтримки в країні перебування лінії України на європейську інтеграцію, усунення упередженого ставлення та розповсюдження односторонньої інформації щодо політики Києва. Дипломати закликали диппредставництва проробити форми контролю реалізації цих кроків (VDA MZS, ф. 1., оп. 4, спр. 10091, арк. 119–123).

Ще однією важливою реакцією на євроінтеграційні прагнення України стало ухвалення під час грудневої сесії Європейської ради у Гельсінкі (1999 р.) спільної стратегії ЄС щодо України. Цей документ визначав стратегічне партнерство між Україною і ЄС невід’ємним чинником зміцнення миру та процвітання у Європі, акцентувалася увага на унікальному географічному розташуванні нашої держави та її визначальній ролі в регіоні. ЄС визнає європейські прагнення України та її європейський вибір. Основними цілями стратегії визначено підтримку демократизації та економічних реформ; забезпечення стабільності і безпеки; підтримка зміцнення співпраці Україна–ЄС в контексті розширення останнього. Варто зазначити, що ЄС також підтримало активізацію регіональної політики України в контексті створення та розвитку ГУАМу (Spilna stratehiia). Слід наголосити, що стратегія передбачає започаткування напрямів співпраці, які виходять за межі УПС. Зокрема, вперше йдеться про готовність ЄС активно залучати Україну до заходів у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС (VDA MZS, ф. 1., оп. 5, спр. 600/210, арк. 2–4].

Ухвалення цієї стратегії зумовлювалося майбутнім розширенням ЄС та необхідністю підтримки процесу демократизації та економічних реформ в Україні. Незважаючи на те, що стратегія не визначала за Україною статус країни-кандидата, сам факт її прийняття свідчив про застосування нового інструменту спільної зовнішньої політики щодо пострадянського простору. Варто зазначити, що аналогічну стратегію ухвалила Європейська рада щодо РФ в червні 1999 р. Таким чином, ЄС намагався зберігати паритет на пострадянському просторі, прагнучи нейтралізувати початок нового міжнародного протистояння.

Окрім геополітичних детермінантів ускладнення інтеграції України до ЄС (інтравертна фаза ЄС та неготовність до нового протистояння з РФ), звертаємо увагу на серйозні проблеми реформування української економіки та сфери державного управління. Характерною рисою першого десятиліття незалежності стала перманентна економічна криза, яка доповнювалась політичною, що значно послаблювало міжнародне становище України. Проведене в 1998 р. порівняльне дослідження показало, що валовий внутрішній продукт на душу населення в Україні становить 4,4 % порівняно з середнім показником по країнах ЄС. На соціальне забезпечення населення в Україні витрачалось коштів у 31 раз менше, ніж у країнах ЄС, на тисячу жителів припадало в 5 разів менше автомобілів, удвічі менше телевізорів. На думку експертів Міжнародного центру перспективних досліджень, незважаючи на те, що керівництво України проголосило вступ до ЄС стратегічною метою зовнішньої політики держави, внутрішня економічна політика з цим була не пов’язана (Shcherbak Yu., с. 341–342).

Здобувши перемогу на президентських виборах Л. Кучма продовжив реалізацію курсу на зближення з ЄС. Зокрема, 14 вересня 2000 р. Указом Президента України затверджено конкретну програму інтеграції України до ЄС, яка мала виконувати функції дорожньої карти виконання стратегії інтеграції України в ЄС. Документ складається зі 140 розділів, які охоплюють усі сфери суспільного життя держави, а основною метою запропонованих заходів визначено досягнення копенгагенських критеріїв (Prohrama intehratsii).

У березні 2001 р. Європарламент ухвалив резолюцію щодо спільної стратегії ЄС до України – European Parliament resolution on the Common Strategy of the European Union on Ukraine (European Parliament). Резолюція визнає, що Україна відіграє ключову роль для збереження миру, стабільності та процвітання в Європі в період після «холодної війни». Підкреслюється, що наша держава є активним членом РЄ та ОБСЄ, посідає важливе місце в центральноевропейській ініціативі та співробітництві у чорноморському регіоні, відіграє ключову роль у групі ГУУАМ і вибірково бере участь у діяльності СНД.

Окремо визнавався важливий внесок України в підтримання миру і стабільності – у відмові від ядерної зброї, пошуках вирішення проблем Придністров'я та проведення миротворчих операцій у колишній Югославії і участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру». На думку Ю. Щербака, ЄС обрав щодо України зважену і обережну стратегію: висунувши низку умов, без виконання яких неможливе перетворення України на демократичну європейську країну, на цей час ЄС зберігав дистанцію і не надто ангажувався до українських справ (Shcherbak Yu., с. 349).

Незважаючи на це, у 2002 р. з метою посилення інституційного-правового забезпечення відносин з ЄС Указом Президента в Україні створено Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції на чолі з Президентом. Завданнями якої є забезпечення ефективної координації і контроль за діяльністю органів державної влади у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції, схвалення відповідних рекомендацій цим органам (Ukaz Prezydenta). При Президентові України створено консультативно-дорадчий орган – Національна рада з питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС (Ukaz Prezydenta). При Міністерстві юстиції з 1998 р. діяла також Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства ЄС, яку очолює міністр (Postanova Kabinetu Ministriv).

У травні цього ж року Л. Кучма презентував послання Президента України до Верховної Ради «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки», яке основою стратегії економічного та соціального розвитку України на наступне десятиріччя визначало практичну реалізацію до 2011 р. завдань, пов'язаних зі створенням внутрішніх передумов для набуття Україною повноправного членства в ЄС (Poslannia Prezydenta).

Визначено терміни виконання основних завдань на шляху євроінтеграції: до 2002–2003 рр. СОТ; створення не пізніше ніж у 2004 р. зони вільної торгівлі з ЄС; створення до 2007 р. митного союзу України з ЄС; отримання Україною не пізніше ніж у кінці 2007 р. статусу асоційованого члена ЄС; забезпечення поступового впровадження критеріїв вступу України до валютного союзу ЄС.

Проте друга каденція Президента Л. Кучми принесла двоякість у зовнішньополітичний курс України: з одного боку, задекларовано курс на євроінтеграцію, а з іншого – українська «багатовекторність» у зовнішній політиці поступово трансформується у беззастережну орієнтацію на Росію. Саме 2002 р. був піковим у зовнішньополітичній ізоляції України в особі її президента, пов'язаній з «касетним скандалом, справою щодо можливого продажу Україною радарних установок «Кольчуга» Іраку.

Оскільки дія спільної стратегії ЄС щодо України завершувалася через чотири роки, то для української влади в умовах фактичної євроатлантичної ізоляції було надзвичайно важливо

підвищити свій рівень відносин з Брюсселем в умовах «post-enlargement». Проте намагання українських дипломатів напередодні чергового саміту Україна-ЄС, що проходив у Копенгагені (липень 2002 р.), заручитися підтримкою окремих країн, зокрема Данії, були безрезультатними. Загалом ЄС зайняв значно обережнішу позицію щодо України, бо замість конкретних заходів підтримки у переговорах з українськими представниками найпоширенішою залишалася загальна фраза про «важливість України для Європи». Зокрема, датські дипломати ставили під сумнів реальність набуття асоційованого членства України в ЄС до 2007 р. (VDA MZS, ф. 1, о. 5., спр.110/2, арк. 50–53).

Окрім цього, українська дипломатія намагалась переконати ЄС у необхідності диференційованого підходу до оцінки євроінтеграційних потенціалів нашої держави та не допустити узалежнення взаємин України і ЄС від відносин унії з іншими пострадянськими республіками, зокрема Молдови і Білорусі. У такий спосіб Київ намагався повторити алгоритм інтеграції держав ЦСЄ, які оцінювались Брюсселем індивідуально, а не узагальнювались в один блок (VDA MZS, ф. 1, о. 5., спр.110/2, арк. 95).

Зокрема, під час зустрічі Л. Кучми з президентом європейської комісії Р. Проді, яка відбулася 15 травня 2002 р. у Брюсселі, останній висловив ідею розбудови Україною і ЄС спільного політичного та економічного простору. Такий формат співпраці, за словами єврочиновника, передбачав більшість переваг членства в унії, окрім спільних інституцій. Президент України заявив, що Київ усвідомлює всі проблеми ЄС і тому потребує лише політичного сигналу про майбутню перспективу членства України в ЄС (VDA MZS, ф. 1, о. 5., спр.110/2, арк. 97–98).

Незважаючи на це, ЄС проігнорував план українського керівництва і запропонував Україні статус «сусіда». Крім геополітичних причин такого рішення, варто звернути увагу і на певне розчарування ЄС внутрішньою політикою Л. Кучми, зокрема відсутністю прогресу в детінізації економіки та використанні адміністративного ресурсу на парламентських виборах 2002 р.

З метою адаптації своїх сусідів до найбільшого в історії ЄС розширення, яке відбулося у 2004 р., Єврокомісія 11 березня 2003 р. офіційно розповсюдила звернення (комунікацію) до ЄРаді та Європарламенту «Ширша Європа – сусідство: нові рамки відносин з нашими східними та південними сусідами», а на саміті ЄС в Салоніках у червні 2003 р. схвалено висновки Ради ЄС щодо «ширшої Європи». Очевидно, що ця концепція не виключала майбутньої перспективи членства у ЄС для її нових сусідів, оскільки підтверджувала статтю 49 угоди про ЄС, визнаючи право кожної європейської держави на членство в унії (Коміюніке Комісії).

Запропонована комісією стратегія мала б вдосконалити політику ЄС щодо сусідніх держав, розвиток відносин з якими здійснювався на слабкій нормативно-правовій основі. Очевидно, що важливе місце в ній відводилось пострадянським республікам, які після чергових розширень ЄС ставали його безпосередніми сусідами.

Основною метою європейської політики сусідства (далі – ЄПС) стала популяризація цінностей ЄС та нейтралізація негативних наслідків його розширення для нових сусідів, тобто унеможливлення формування нових ліній розмежування в Європі шляхом залучення «нечленів» унії до різних форм співпраці в контексті підтримки розбудови демократичного суспільства та механізмів ринкової економіки. Тобто ЄПС стала основним інструментарієм гарантування безпеки і стабільності на кордонах ЄС.

У контексті реалізації ЄПС пріоритет надавався тим державам, які зможуть забезпечити верховенство права, прозорість державного управління, права людини та розвиток механізмів ринкової економіки. Крім східних сусідів ЄС, ЄПС поширювалась на південні держави, які межують з Унією на суші чи морі. Таким чином, крім 5 пострадянських республік, ЄПС стосувалася держав Північної Африки і Близького Сходу. РФ відмовилася увійти у ЄПС, підписавши з ЄС окрему угоду про стратегічне партнерство, яке і стало основою їхнього двостороннього співробітництва.

Для України ЄПС, за словами М. Вахудої, дала змогу ЄС пообіцяти політичну й економічну підтримку, не змушуючи Брюссель підтверджувати або заперечувати перспективу членства нашої держави в унії (Vakhudova M. A., с. 13).

Висновки. Отже, Україні не вдалося вивести співпрацю з ЄС за межі класичної моделі, запропонованої для європейських держав пострадянського простору у контексті ЄПС, та домогтись чіткого меседжу щодо майбутньої перспективи членства. Очевидно, що в тогочасних реаліях міжнародної політики реалізувати таке завдання було надзвичайно складно. Україна в геополітичному контексті продовжувала залишатись невід'ємною частиною пострадянського простору, а отже, питання переорієнтації зовнішньополітичного курсу нашої держави значною мірою залежало від позиції РФ, яка розпочала реалізацію комплексу заходів з метою реінтеграції пострадянського простору під своєю егідою. Однак українська політична еліта на чолі з Л. Кучмою, який заявив про курс на членство в ЄС, так і не змогла акумулювати всіх зусиль і ресурсів, а також консолідувати українське суспільство, щоб досягнути таку амбітну мету. У цьому контексті повністю погоджуємось зі словами С. Віднянського, про те, що «Для української влади часів Кучми «європейський вибір», безумовно, був свідомим. І так само свідомо він залишався декларацією. Цей вибір не впливав на характер розвитку, проте створив привабливу декорацію, став одним з інструментів утвердження самої влади, її багатofункціональним стабілізатором» (Vidnianskyi S. V., с. 742–743). Крім цього, курс на євроінтеграцію реалізовувався Л. Кучмою в контексті політики багатовекторності. У такий спосіб українська дипломатія намагалася поєднати євроінтеграцію з реінтеграцією в рамках участі в російських політико-економічних проєктах (ЄврАзЕС, ЄЕП), які за своїм змістом і метою передбачали альтернативні шляхи розвитку. За словами Г. Перепелиці, це призвело не лише до кризи у відносинах з ЄС, але й до поразки багатовекторної політики (Perepelytsia H., с. 564).

Бібліографія

Official Journal of the European Union, 1995. L311/2. URL: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:1995:311:SOM:EN:HTML>

Муравйов, В., Мушак, Н. (2013). Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Віче*, 8. С. 12–18.

Войтенко, Ю. (2013). Взаємовідносини України з Європейським Союзом: історичні нариси. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди”*. Педагогіка. Психологія. Філософія, 28(2). С. 482–487.

Ляшенко, О. (2000). Співробітництво України із структурами ОБСЄ та Ради Європи. *Етнічна історія народів Європи*. 2000,6. С. 81–85.

Взаємовідносини з Євросоюзом // ВДА МЗС України. Ф. 1 (“Документи з основної діяльності”). Оп. 5. Спр. 110/1. 78 арк.

Взаємовідносини з Євросоюзом. (Галузеві концепції та Національна програма інтеграції України до ЄС) // ВДА МЗС України. Ф. 1 (“Документи з основної діяльності”). Оп. 4. Спр. 10091. 168 арк.

Мадісон, В. В., Шахов, В. А. (2003). Сучасна українська геополітика: навч. посібник. К. 176 с.

Указ Президента України Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98/>.

Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України, схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_492.

Прийдун, С. (2019). Трансформація зовнішньої політики України: європейсько-атлантичний аспект (1991–2015). дис. на здоб наук. ст. канд н.: спец. 07. 00. 02. Всесвітня історія. Тернопіль. 302 с.

Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС) // ВДА МЗС України. Ф. 1 (“Документи з основної діяльності”). Оп. 5. Спр. 600/2. 92 арк.

Щербак, Ю. (2003). Україна: виклик і вибір. Перспективи України в глобалізованому світі XXI століття. К.: Дух і літера. 578 с.

Програма інтеграції України до Європейського Союзу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00>

European Parliament resolution on the Common Strategy of the European Union on Ukraine (C5-0208/2000-2000/2116, COS). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P>

Указ Президента України Про Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791/2002>.

Указ Президента України Про Національну раду з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1033/200>.

Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Положення про Міжвідомчу координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1773-98-%D0%BF>.

Послання Президента України до Верховної Ради України “Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>.

Політичний діалог Україна–ЄС на найвищому рівні // ВДА МЗС України. Ф. 1 (“Документи з основної діяльності”). Оп. 5. Спр. 110/2. 198 арк.

Комюніке Комісії Ради та Європейського Парламенту “Розширена Європа – Нові сусіди: Нова система стосунків з нашими східними та південними сусідами”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_495

Вахудова, М. А. (2009). Нерозділена Європа: демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму / Пер. з англ. Тараса Цимбала. К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2009. 379 с.

Віднянський, С. В. (2009). Україна в європейському геополітичному просторі: проблеми та перспективи інтеграції. *Україна дипломатична. Науковий підручник*. 2009. Вип. 10. С. 739–748.

Перепелиця, Г. (2012). Україна поміж Європою та РФ: дилеми вибору зовнішньополітичних пріоритетів. *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. 2012. Вип. 13. С. 565–580.

References

Official Journal of the European Union, 1995. L311/2. URL: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:1995:311:SOM:EN:HTML>. [In English].

Muraviov, V. Mushak N. (2013). Harmonizatsiia zakonodavstva Ukrainy z pravom Yevropeiskoho Soiuzu v ramkakh Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS [Harmonization of Ukrainian legislation with the law of the European Union in the framework of the Association Agreement between Ukraine and the EU]. *Viche*, 8. S. 12–18. [in Ukrainian].

Voitenko, Yu. (2013). Vzaiemovidnosyny Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom: istorychni narysy [Ukraine’s relations with the European Union: historical essays]. *Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu “Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody”*. Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia, 28(2). S. 482–487. [in Ukrainian].

Liashenko, O. (2000). Spivrobitnytstvo Ukrainy iz strukturamy OBSIe ta Rady Yevropy [Cooperation of Ukraine with the structures of the OSCE and the Council of Europe]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*. 2000,6. S. 81–85. [in Ukrainian].

Vzaiemovidnosyny z Yevrosoiuzom // VDA MZS Ukrainy. F. 1 (“Dokumenty z osnovnoi diialnosti”). Оп. 5. Спр. 110/1. 78 арк. [in Ukrainian].

Vzaiemovidnosyny z Yevrosoiuzom. (Haluzevi kontseptsii ta Natsionalna prohrama intehratsii Ukrainy do YeS) // VDA MZS Ukrainy. F. 1 (“Dokumenty z osnovnoi diialnosti”). Оп. 4. Спр. 10091. 168 арк. [in Ukrainian].

Madison, V. V., Shakhov, V. A. (2003). Suchasna ukrainska heopolityka: navch.posibnyk [Contemporary Ukrainian geopolitics: textbook]. K. 176 s. [in Ukrainian].

Указ Презыдента Украйны Про затverdzhennia Stratehii intehratsii Украйны do Yevropeiskoho Soiuzu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98/>. [in Ukrainian].

Spilna stratehiia Yevropeiskoho Soiuzu shchodo Украйны, skhvalena Yevropeiskoiu Radoiu 11 hrudnia 1999 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_492. [in Ukrainian].

Pryidun, S. (2019). Transformatsiia zovnishnoi polityky Ukrainy: yevropeisko-atlantychnyi aspekt (1991–2015) [Transformation of Ukraine's Foreign Policy: European-Atlantic Aspect (1991–2015)]. dys. na zdob nauk. st. kand n.: spets. 07. 00. 02. Vsesvitnia istoriia. Ternopil. 302 s. [in Ukrainian].

Uhoda pro partnerstvo ta spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu ta YeS (UPS) // VDA MZS Ukrainy. F. 1 (“Dokumenty z osnovnoi diialnosti”). Op. 5. Spr. 600/2. 92 ark. [in Ukrainian].

Shcherbak, Yu. (2003). Ukraina: vyklyk i vybir. Perspektyvy Ukrainy v hlobalizovanomu sviti KhKhI stolittia [Ukraine: challenge and choice. Prospects of Ukraine in the globalized world of the XXI century.]. K.: Dukh i litera. 578 s.

Prohrama intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00>. [in Ukrainian].

European Parliament resolution on the Common Strategy of the European Union on Ukraine (C5-0208/2000-2000/2116, COS). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P>. [In English].

Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro Derzhavnu radu z pytan yevropeiskoi i yevroatlantychnoi intehratsii Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791/2002>. [in Ukrainian].

Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro Natsionalnu radu z pytan adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1033/200>. [in Ukrainian].

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Mizhvidomchu koordynatsiinu radu z adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1773-98-%D0%BF>. [in Ukrainian].

Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy “Ievropeyskyi vybir. Kontseptualni zasady stratehii ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku Ukrainy na 2002–2011 roky”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>. [in Ukrainian].

Politychnyi dialoh Ukraina–IeS na naivyshchomu rivni// VDA MZS Ukrainy. F. 1 (“Dokumenty z osnovnoi diialnosti”). Op. 5. Spr. 110/2. 198 ark. [in Ukrainian].

Komiunike Komisii Rady ta Yevropeiskoho Parlamentu “Rozshyrena Yevropa – Novi susidy: Nova systema stosunkiv z nashymy skhidnymy ta pivdennymy susidamy”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_495. [in Ukrainian].

Vakhudova, M. A. (2009). Nerozdilena Yevropa: demokratiia, vazheli vplyvu ta intehratsiia pislia komunizmu [An undivided Europe: democracy, levers of influence and integration after communism] / Per. z anhl. Tarasa Tsymbala. K.: Vyd. dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 2009. 379 s. [in Ukrainian].

Vidnianskyi, S. V. (2009). Ukraina v yevropeiskomu heopolitychnomu prostori: problemy ta perspektyvy intehratsii [Ukraine in the European geopolitical space: problems and prospects of integration]. Ukraina dyplomatychna. Naukovyi pidruchnyk. 2009. Vyp. 10. S. 739–748. [in Ukrainian].

Perepelytsia, H. (2012). Ukraina pomizh Yevropoiu ta RF: dylemy vyboru zovnishnopolitychnykh priorytetiv [Ukraine between Europe and Russia: dilemmas of choosing foreign policy priorities]. Ukraina dyplomatychna. Naukovyi shchorichnyk. 2012. Vyp. 13. S. 565–580. [in Ukrainian].